

הכוחות אופל בספרות חז"ל:

שדים, שטנים, ובני האלהים

ד"ר חן מרקס

שיעור 1

כוחות אופל: מבראשית

בראשית א, 26

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ כְּדְמוּתֵנוּ וְיִרְדּוּ בְדִגְתַּי הַיָּם וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּבַבְּהֵמָה וּבְכָל הָאָרֶץ וּבְכָל הָרֶמֶשׂ הָרֹמֵשׁ עַל הָאָרֶץ

בראשית ג, 1

וַהֲנַחֵשׁ הָיָה עֲרוֹם מְכַל חַיַּת הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר עָשָׂה ה' אֱלֹהִים
וַיֹּאמֶר אֶל הָאִשָּׁה אַף כִּי אָמַר אֱלֹהִים לֹא תֹאכְלוּ מִכָּל עֵץ הָגֶן

משנה, אבות ה, ו

עשרה דברים נבראו בערב שבת בין השמשות, ואלו הן: פי הארץ, ופי הבאר, ופי האתון, והקשת, והמון, והמטה, והשמיר, והכתב, והמכתב, והלוחות. ויש אומרים, אף המזיקין, וקבורתו של משה, ואילו של אברהם אבינו. ויש אומרים, אף צבת בצבת עשויה.

מדרש בראשית רבה (מהדורת וילנא) ז, ה

"ויעש אלהים את חית הארץ למינה" (בראשית א, כה).

רבי הושעיא רבה אמר: זה הנחש.

אמר רבי חמא בר הושעיא: בנפשות אומר ארבע - כשנבראו הוא אומר: "חית הארץ למינה ואת הבהמה ואת כל רמש האדמה", אתמהא.

רבי אומר, אלו השדים. שברא הקדוש ברוך הוא את נשמתם, ובא לבראות את גופן וקדש השבת, ולא בראן. ללמדך דרך ארץ מן השדים, שאם יהיה ביד אדם חפץ טוב או מרגלית ערב שבת עם חשכה, אומרים לו: השלך ממך. שמי שאמר והיה העולם, היה עסוק בבריתו של עולם, וברא את נשמתו בא לבראת את גופן, וקדש שבת ולא בראן.

בראשית רבה (מהדורת וילנא) כד, ו

"אלו תולדות" ואין הראשונים תולדות. ומה הן? רוחות. שאמר ר' סימון: כל ק"ל [130] שנה שפרשה חוה מאדם - היו רוחות הזכרים מתחממים ממנה, והיו מולידים ממנה; ורוחות נקבות - מתחממות מאדם ומולידים ממנו.

בראשית ו, 1-8

וַיְהִי כִּי הִחַל הָאָדָם לָרֵב עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה וּבָנוֹת יִלְדוּ לָהֶם.
וַיֵּרְאוּ בְנֵי הָאֱלֹהִים אֶת בָּנוֹת הָאָדָם כִּי טֹבֹת הֵנָּה וַיִּקְחוּ לָהֶם נָשִׁים מִכָּל אֲשֶׁר בָּחָרוּ.
וַיֹּאמֶר ה' לֹא יֵדוֹן רוּחִי בָאָדָם לְעֹלָם בְּשֶׁגֶם הוּא בָשָׂר וְהָיוּ יָמֵיו מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה.
הַנִּפְלִים הָיוּ בָאָרֶץ בַּיָּמִים הָהֵם וְגַם אַחֲרָי כֵּן אֲשֶׁר יָבֹאוּ בְנֵי הָאֱלֹהִים אֶל בָּנוֹת הָאָדָם וַיִּלְדוּ לָהֶם הַמָּה הַגִּבֹּרִים אֲשֶׁר מְעֹלָם אֲנָשֵׁי הַשָּׁמַיִם.
וַיֵּרָא ה' כִּי רַבָּה רָעַת הָאָדָם בָּאָרֶץ וְכָל יֵצֶר מַחְשְׁבַת לִבּוֹ רָע כָּל הַיּוֹם.
וַיִּנָּחֶם ה' כִּי עָשָׂה אֶת הָאָדָם בָּאָרֶץ וַיִּתְּעַצֵּב אֵל לִבּוֹ.
וַיֹּאמֶר ה' אֲמַחֶה אֶת הָאָדָם אֲשֶׁר בָּרָאתִי מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה מֵאָדָם עַד בְּהֵמָה עַד רֶמֶשׂ וְעַד עוֹף הַשָּׁמַיִם כִּי נִחְמַתִּי כִּי עָשִׂיתִם.
וְנַח מִצָּא חַן בְּעֵינַי ה'.

שיעור 2

בני האלוהים במדרש

בראשית ו, 1-8

וַיְהִי כִּי הִחַל הָאָדָם לָרֵב עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה וּבָנוֹת יָלְדוּ לָהֶם.
וַיֵּרְאוּ בְנֵי הָאֱלֹהִים אֶת בָּנוֹת הָאָדָם כִּי טֹבֹת הֵנָּה וַיִּקְחוּ לָהֶם נָשִׁים מִכָּל אֲשֶׁר בָּחָרוּ.
וַיֹּאמֶר ה' לֹא יֵדוֹן רוּחִי בָאָדָם לְעֹלָם בְּשִׁגְגָה הוּא בָשָׂר וְהָיוּ יָמֵיו מָאָה וָעֶשְׂרִים שָׁנָה.
הַנְּפִלִים הָיוּ בָאָרֶץ בִּימֵי־הָהֵם וְגַם אַחֲרָי כֵּן אֲשֶׁר יָבֹאוּ בְנֵי הָאֱלֹהִים אֶל בָּנוֹת הָאָדָם וַיֵּלְדוּ לָהֶם הַמָּה
הַגִּבּוֹרִים אֲשֶׁר מְעוֹלָם אָנְשֵׁי הָשָׁמַיִם.
וַיֹּאֶר ה' כִּי רָבָה רָעַת הָאָדָם בָּאָרֶץ וְכָל יֵצֶר מַחֲשַׁבְתָּ לָבוֹ רַק רָע כָּל הַיּוֹם.
וַיִּנָּחֶם ה' כִּי עָשָׂה אֶת הָאָדָם בָּאָרֶץ וַיִּתְּעַצֵּב אֵל לָבוֹ.
וַיֹּאמֶר ה' אֲמַחֶה אֶת הָאָדָם אֲשֶׁר בָּרָאתִי מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה מֵאָדָם עַד בְּהֵמָה עַד רֶמֶשׂ וְעַד עוֹף הַשָּׁמַיִם
כִּי נַחֲמַתִּי כִּי עָשִׂיתִם.
וְנַח מִצָּא חַן בְּעֵינַי ה'.

איוב א, 6-8

וַיְהִי הַיּוֹם וַיָּבֹאוּ בְנֵי הָאֱלֹהִים לְהִתְיַצֵּב עַל ה' וַיָּבֹאוּ גַם הַשָּׁטָן בְּתוֹכָם.
וַיֹּאמֶר ה' אֶל הַשָּׁטָן מֵאֵין תָּבֹא
יַעַן הַשָּׁטָן אֶת ה' וַיֹּאמֶר מִשּׁוֹט בָּאָרֶץ וּמִהֲתִהַלֵּךְ בָּהּ.
וַיֹּאמֶר ה' אֶל הַשָּׁטָן הֲשִׁמֹּת לָבֶךָ עַל עַבְדִּי אִיּוֹב כִּי אֵין כָּמֹהוּ בָאָרֶץ אִישׁ תָּם וְיָשָׁר יֵרָא אֱלֹהִים וְסָר מִרָע.

בראשית רבתי, בראשית, כד

ר' יוסף אמר: ראו המלאכים שהיה הב"ה מתעצב על שברא בני אדם.
מיד עמדו שני מלאכים לפני הב"ה, ששמו שמוחזאי ועזאל, ואמרו לפניו: רבש"ע, הלא אמרנו לפניך
בשעה שבראת עולמך: אל תברא אדם...

ספר חנוך א, ו-י (מהדורת כהנא)

ויהי כי רבו בני האדם בימים ההם, ובנות יפות ונאות ילדו להם. ויראו אותן המלאכים בני השמים,
ויחמדו אותן, וידבר איש אל רעהו: לכה נבחרה לנו נשים מבנות האדם, ונולידה לנו בנים.
ויאמר אליהם שמוחזי והוא נשיאם: יראתי פן תמאנו לעשות את הדבר הזה והייתי אני לבדי נושא
העוון הגדול...

ויקחו להם הם וכל האחרים עמם נשים... וילמדון קסמים וכשפים, ויורון לחרות שרשים וצמחים. והן הרו ותלדנה גבורים גדולים, שלשת אלפי אמה גבהם. אשר אכלו את כל יגיע בני האדם וכאשר לא יכלו עוד בני האדם לכלכלם: ויהפכו הגבורים נגדם ויאכלו את בני האדם... ועזאל לימד את בני האדם לעשות חרבות ומאכלות ומגנים שריונות ויודיעם את מחצבות האדמה ומלאכת מחשבתן וצמידים עדיים ומעשה הפוך וליפות את גבות העיניים וכל האבנים היקרות וכל צבעי רקמתיים. ... ועוד אמר ה' אל רפאל אסור את עזאל ידי ורגליו והשלכתו אל החושך ועשית פתח אל המדבר שר בדודאל והשלכתו שמה. ושמת עליו סלעים קשים וחדים כסיתו בחושך. וישב שם עד עולם וכסית את פניו לבל יראה אור: וביום הדין הגדול ישלך אל תוך האש...

בראשית רבתי, בראשית, כד

א"ל הב"ה: ועולם מה תהא עליו?
א"ל: אנו מסתפקים בו.
א"ל: גלוי וידוע לפני - אלו הייתם בעולמם, ויצר הרע שולט בכם כשם ששלט באדם, הייתם קשים מהם.
א"ל: תן לנו רשות ונדור עם הבריות, ותראה איך אנו מקדשים שמך.
א"ל הב"ה: כבר נתתי לכם רשות.
מיד ירדו, והשליט בהם יצר הרע.
כיון שראו בנות האדם שהם יפות תעו אחריהן, ולא יכלו לכבוש ביצרן.
הדא דכתיב: "ויראו בני האלהים את בנות האדם כי טבת הנה ויקחו להם נשים מכל אשר בחרו" (בראשית ו, ב).

בראשית רבתי, בראשית, כד

ראה שמחזאי ריבה אחת ששמה אסטירה נתן עיניו בה.
אמר לה: השמע לי.
א"ל: איני שומעת לך עד שתלמדני שם המפורש שאתה עולה בו לרקיע בשעה שאתה זוכרו.
מיד למדה והזכירתו ועלתה לרקיע.
אמר הב"ה: הואיל ופרשה עצמה מעבירה, אעשנה דוגמא שתזכר בעולם.
מיד קבעה הב"ה בו' ככבים של כימה.
כיון שראו כך שמחזאי ועזאל עמדו ונשאו נשים והולידו בנים.

בראשית רבתי, בראשית, כד

ר' אומר וכי תעלה על דעתך שבשר ודם יכול ליגע אצל המלאכים? והא כתיב: משרתיו אש לזהט (תהלים קד, ד).
אלא מלמד כיון שנפלו המלאכים ממקום קדושתם, מן השמים, שלט בהם יצר הרע כבני אדם, וקומתם נעשה כבני אדם, ולבשו גוש עפר.

שיעור 3

השטן בדמות אישה ורבי מתיא בן חרש

בבלי, קידושין פא ע"א-ע"ב

רבי מאיר היה מתלוצץ בעוברי עבירה.
יום אחד נדמה לו השטן כאישה בצידו השני של נהר, ולא היתה סירה.
[לכן מאיר] השתמש בשני חבלים [שהיו מתוחים בין צד אחד לאחר].
כשהגיע לחצי רוחבו של הנהר נגלה השטן לפניו.
אמר לו: דע לך שאם לא מכרזים ברקיע: "הזהרו בר' מאיר ותורתו" - הייתי הופך את חייך לכאלה
שלא שווים פרוטה.

בבלי, קידושין פא ע"א-ע"ב

רבי עקיבא היה מתלוצץ בעוברי עבירה.
יום אחד נדמה לו השטן כאישה יושבת על ראש דקל.
תפס עקיבא בדקל והתחיל לטפס לכיוונה, כאשר הגיע לחצי גובה הדקל נגלה השטן לפניו.
אמר לו: דע לך שאם לא מכרזים ברקיע: "הזהרו בר' עקיבא ותורתו" - הייתי הופך את חייך לכאלה
שלא שווים פרוטה.

איוב א, 6-12

וַיְהִי הַיּוֹם וַיָּבֹאוּ בְנֵי הָאֱלֹהִים לְהִתְיַצֵּב עַל ה' וַיָּבֹאוּ גַם הַשָּׁטָן בְּתוֹכָם.
וַיֹּאמֶר ה' אֶל הַשָּׁטָן מֵאֵין תָּבֹא
יַעַן הַשָּׁטָן אֶת ה' וַיֹּאמֶר מְשׁוֹט בְּאָרֶץ וּמִהַתְהַלֵּךְ בָּהּ.
וַיֹּאמֶר ה' אֶל הַשָּׁטָן הֲשִׁמְתָּ לְבָךְ עַל עַבְדִּי אִיּוֹב כִּי אֵין כְּמֹהוּ בְּאָרֶץ אִישׁ תָּם וַיֵּשֶׁר יְרֵא אֱלֹהִים וְסָר מִרָע.
יַעַן הַשָּׁטָן אֶת ה' וַיֹּאמֶר הַחֲנָם יְרֵא אִיּוֹב אֱלֹהִים. הֲלֹא אֲתָה אֵת שָׂכָתָּ בַּעֲדוֹ וּבַעֲדָהּ בֵּיתוֹ וּבַעֲדָהּ כָּל אֲשֶׁר
לוֹ מִסְבִּיב מַעֲשֵׂה יָדָיו בְּרִכְתָּ וּמִקְנֵהוּ פָּרַץ בְּאָרֶץ. וְאוֹלָם שָׁלַח נָא יָדְךָ וְגַע בְּכָל אֲשֶׁר לוֹ אִם לֹא עַל פְּנִיךָ
יִבְרָכָהּ.
וַיֹּאמֶר ה' אֶל הַשָּׁטָן הִנֵּה כָּל אֲשֶׁר לוֹ בְּיָדְךָ רַק אֱלֹהֵי אֵל תִּשְׁלַח יָדְךָ

מדרש תנחומא (מהד' בובר), הוספה לפרשת חקת, א

מעשה היה ברבי מתיא בר [בן] חרש - שהיה עשיר, וירא שמים [...] וכל ימיו עוסק בתורה כרבי מאיר
רבו, והיה זיו פניו מבהיק כזוהר השמש.
ואמרו עליו, שמימיו לא הסתכל באשת איש, ולא באשה אחרת.

מדרש תנחומא (מהר" בובר), הוספה לפרשת חקת, א

פעם אחת, היה יושב [מתיא] ועוסק בתורה.
ועבר השטן, וראהו [את מתיא], ונתקנא בו.
אמר [השטן לעצמו]: אפשר צדיק בלא חטא בעולם?
מיד עלה [השטן] למרום, ועמד לפני הקב"ה, ואמר: ריבונו של עולם, מתיא בן חרש, מהו לפניך?
אמר לו [אלוהים לשטן]: צדיק גמור.
אמר [השטן לאלוהים]: תן לי רשות ואנסנו.
נתן לו רשות.

מדרש תנחומא (מהר" בובר), הוספה לפרשת חקת, א

מיד הלך [השטן] ומצאו יושב ועוסק בתורה.
נדמה לו כאשה יפה, שלא היה כיופיה מימות נעמה אחות תובל קין, שטעו בה מלאכי השרת...
כיון שראה אותה, הפך פניו לאחוריו.
חזר השטן והלך כנגד פניו, החזיר פניו לצד אחר...
כיון שראה שמתהפכת לכל הצדדים, אמר בלבו: מתיירא אני שמא ישלוט בי יצר הרע...

בראשית ד, 6-7

וַיֹּאמֶר ה' אֶל קַיִן
לָמָּה חָרָה לָךְ וְלָמָּה נָפְלוּ פָנֶיךָ.
הֲלוֹא אִם תֵּיטִיב שְׂאֵת
וְאִם לֹא תֵיטִיב לִפְתָּח חַטָּאת רֵיחַ
וְאֵלֶיךָ תִּשְׁוֹקֶתוּ
וְאַתָּה תִּמְשָׁל בּוֹ.

מדרש תנחומא (מהר" בובר), הוספה לפרשת חקת, א

ומה עשה אותו צדיק? קרא לאחד מתלמידיו שהיה משמשו,
ואמר לו: בני לך והביא [הבא] לי אש ומסמרים.
כיון שהביאם - הבעירם באש, ונעץ אותם בעיניו.

בראשית ט, 5

וְאֵךְ אֶת דְּמִמְכֶם לְנַפְשֵׁיכֶם אֲדַרְשׁ מִיֵּד כָּל חַיָּה אֲדַרְשְׁנוּ וּמִיֵּד הָאָדָם מִיֵּד אִישׁ אָחִיו אֲדַרְשׁ אֶת נַפְשׁ הָאָדָם

מדרש תנחומא (מהד' בובר), הוספה לפרשת חקת, א

וכיון שראה השטן כך, נבהל, ונרתת, והלך מעליו, ועלה למרום,
ואמר: רבונו של עולם, כך וכך היה המעשה.
מיד קרא הקדוש ברוך הוא לרפאל, שר של רפואות, ואמר לו: לך ורפא עיני מתיא בן חרש.

מדרש תנחומא (מהד' בובר), הוספה לפרשת חקת, אש

הלך רפאל המלאך ועמד בו.
אמר ר' מתיא [לרפאל]: מי את?
אמר לו: אני רפאל המלאך, שלוחו של הקדוש ברוך הוא, ששלחני לרפאות את עיניך.
השיבו [מתיא למלאך]: איני רוצה, מה שהיה היה.
חזר רפאל לפני הקדוש ברוך הוא, ואמר לו - כך וכך אמר לי מתיא בן חרש.
אמר לו הקדוש ברוך הוא: לך אמור לו, מהיום ואילך, אל תירא. אני ערב לך בדבר זה - שלא ישלוט
בך יצר הרע כל ימי חיך.
כיון ששמע מפי המלאך, קבל רפואתו, ונתרפא.

שיעור 4 המלך שלמה, ומלך השדים אשמדאי

ספר טוביה (נוסח קצר, מהדורת כהנא) ג, ז-יא

בעצם היום הזה אנה לשרה בת-רעואל... לשמוע גם היא חרפות מפי אמהות אביה. כי נתנה לשבעה אנשים, ואשמדי השד הרע הרג אותם בטרם יהיו אתה כמשפט בנשים. ותאמרנה לה: האין בך תבונה כי תחנקי את האנשים? הנה כבר שבעה לך, ואין את נקראת על שם אחד מהם. למה את מיסרת אותנו? אם מתו - לכי עמם, אל נא נראה לך בן או בת לעולם. כאשר שמעה זאת, התעצבה מאד, עד להחנק, ותאמר: הן בת יחידה אנכי לאבי, ואם אעשה זאת תהיה לו לחרפה, והורדתי את שיבתו ביגון שאולה.

ספר טוביה (נוסח קצר, מהדורת כהנא) ו, ח

ויאמר הנער אל המלאך: עזריה, אחי, מה דבר הכבד והלב והמררה של הדג? ויאמר לו: הלב והכבד - כי יפגע שד או רוח רע באדם, יקטירום לפני האיש או האשה, ולא עוד יפגעו.

Dennis Duling, Testament of Solomon: A New Translation and Introduction, in: The Old Testament Pseudepigrapha 1, (Doubleday, 1983) pp. 966

[שלמה אומר]: 'אשמדאי... אמור לי איזה מלאך משעבד אותך'. השד ענה: 'רפאל... אבל גם כבד וכיס מרה של דג מעושן על גחלים של פחם מרחיקים אותי'. שאלתי אותו שוב ואמרתי: 'אל תסתיר ממני כלום... אמור לי את השם של הדג שאתה חושש ממנו'. הוא השיב: 'קוראים לו דג האש. הוא נמצא בנהרות אשור והוא בוקע רק שם...'

בבלי, גיטין סח ע"א

אמר מר [החכם]: כך תרגמו: "שידא ושידתין" (קהלת ב, ח). ושואלים: שד ושדות למה היה שלמה צריך אותם? ומשיבים: שנאמר בבניין בית המקדש - "והבית בהבנתו, אבן שלמה מסע נבנה, ומקבות, והגרזן, כל כלי ברזל - לא נשמע בבית בהיבנותו" (מלכים א ו, ז). אמר שלמה לחכמים: איך אעשה שהאבן תהיה מיושרת ומסותתת בלי להשתמש בברזל? אמרו לו: יש שמיר, שהביא משה, וחתך בו את אבני אפוד. אמר להם: היכן הוא מצוי? אמרו לו: הבא שד ושדות, ותכבשם אחד בשני. אפשר שהם יודעים ויגלו לך.

בבלי, גיטין סח ע"א

הביא שד ושידות ומחץ אותם זה עם זה.
אמרו השדים: אנו איננו יודעים, אולי אשמדאי מלך השדים יודע.
אמר להם: היכן הוא נמצא?
אמרו לו: הוא נמצא בהר פלוני, שם הוא חפר לו בור, ומילא אותו מים, וכיסה אותו בסלע, וחתמו בחותמו, וכל יום הוא עולה לרקיע, ולומד בישיבה של מעלה, ויורד לארץ ולומד בישיבה של הארץ.
ובא ובודק את חותמו, ומסיר אותו ושותה, ומכסה אותו, וחותם אותו, והולך.
שלח שלמה לבניהו בן יהוידע.
נתן לו שרשרת שחקוק עליה שם, וטבעת שחקוק עליה שם, וגיוזות צמר ונאד יין.

מלכים א ג, 28-35

וַיָּנֶס יוֹאָב אֶל אֶהָל ה' וַיַּחֲזֹק בְּקַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ. וַיִּגְדַּל לַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה כִּי נָס יוֹאָב אֶל אֶהָל ה'... וַיִּשְׁלַח שְׁלֹמֹה
אֶת בְּנֵיהוּ בֶן יְהוֹיָדָע לֵאמֹר לֶךְ פָּגַע בּוֹ.
וַיָּבֹא בְנֵיהוּ אֶל אֶהָל ה' וַיֹּאמֶר אֵלָיו כֹּה אָמַר הַמֶּלֶךְ צֵא
וַיֹּאמֶר לֹא כִּי כֹה אָמַר
וַיֵּשֶׁב בְּנֵיהוּ אֶת הַמֶּלֶךְ דָּבָר לֵאמֹר כֹּה דָּבָר יוֹאָב וְכֹה עָנְנִי.
וַיֹּאמֶר לוֹ הַמֶּלֶךְ עֲשֵׂה כַּאֲשֶׁר דָּבָר וּפָגַע בּוֹ וַקְּבַרְתּוּ...
וַיַּעַל בְּנֵיהוּ בֶן יְהוֹיָדָע וַיִּפְגַּע בּוֹ וַיִּמָּתְהוּ וַיִּקְבְּרוּ בְּבֵיתוֹ בְּמִדְבָּר.
וַיִּתֵּן הַמֶּלֶךְ אֶת בְּנֵיהוּ בֶן יְהוֹיָדָע תַּחְתָּיו עַל הַצֶּבֶא.

בבלי, ברכות ג ע"ב-ד, ע"א

אמר רב יוסף, מה משמעות הפסוק: "ואחרי אחיתופל בניהו בן יהוידע ואביתר ושר צבא למלך יואב"
(דברי הימים א כז, לד)?
... בניהו בן יהוידע זה סנהדרין...
וכן הוא אומר: "ובניהו בן יהוידע על הכרתי ועל הפלתי" (שמואל ב כ, כג).
ולמה נקרא שמם כרתי ופלתי?
כרתי - שכורות דבריהם; פלתי - שמופלאים בדבריהם.

בבלי, גיטין סח ע"ב

[אשמדאי אומר לשלמה:] הרי כאשר ימות אותו האיש, אין לו בעולם הזה אלא ארבע אמות, עכשיו
כבשת את כל העולם, ולא שבעת עד שכבשת גם אותי?
אמר לו [שלמה לאשמדאי]: איני רוצה ממך דבר, רוצה אני לבנות את בית המקדש, ואני צריך לשם
כך את השמיר.

בבלי, גיטין סח ע"ב

עייב [שלמה את אשמדאי] אצלו, עד שיבנה בית המקדש.
יום אחד היה עומד [שלמה עם אשמדאי] לבדו...
אמר לו: מה גדולתכם מאיתנו?
אמר לו: הורד השלשלת ממני, ותן לי את חותמך, ואראה לך את כוחי.

בבלי, חגיגה טז, ע"א

תנו רבנן. ששה דברים נאמרו בשדים - שלשה כמלאכי השרת, ושלשה כבני אדם.
שלשה כמלאכי השרת: (1) יש להם כנפים כמלאכי השרת (2) וטסין מסוף העולם ועד סופו כמלאכי השרת (3) ויודעין מה שעתיד להיות כמלאכי השרת.
"יודעין" תעלו על דעתכם? אלא שומעין, מאחורי הפרגוד, כמלאכי השרת.
ושלשה כבני אדם: (1) אוכלין ושותין כבני אדם (2) פרין ורבין כבני אדם (3) ומתים כבני אדם.
ששה דברים נאמרו בבני אדם - שלשה כמלאכי השרת, שלשה כבהמה.
שלשה כמלאכי השרת: (1) יש להם דעת כמלאכי השרת (2) ומהלכין בקומה זקופה כמלאכי השרת (3) ומספרים בלשון הקדש כמלאכי השרת.
שלשה כבהמה: (1) אוכלין ושותין כבהמה (2) ופרין ורבין כבהמה (3) ומוציאין רעי כבהמה.

בבלי, גיטין סח ע"ב

הוריד את השלשלת ממנו, ונתן לו את חותמו.
בלעו.
שם את כנף אחת שלו ברקיע וכנף אחת בארץ.
זרק את שלמה, ארבע מאות פרסות.

בבלי, גיטין סח ע"ב

...[כתוצאה מכך נותר שלמה רק עם מקלו, או, רק עם מעילו]
היה מחזר על הפתחים, ובכל מקום שהיה מגיע [אליו, היה] אומר: "אני, קהלת, הייתי מלך על ישראל בירושלם" (קהלת א, יב).
כאשר הגיע אצל הסנהדרין, אמרו חכמים: הרי שוטה אינו נדבק בדבר אחד, מה הענין?
אמרו לו לבניהו: האם המלך ביקש אותך אליו?
אמר להם: לא.

בבלי, גיטין סח ע"ב

שלחו למלכות: האם המלך בא אצלכן?
שלחו להם: כן, הוא בא.
שלחו להן: בידקו ברגליו.

בבלי, ברכות ו ע"א

תניא. אבא בנימין אומר: אלמלי נתנה רשות לעין לראות, אין כל בריה יכולה לעמוד מפני המזיקין. אמר אביי: הם מרובים מאיתנו. ועומדים עלינו כסוללת עפר, שסביב החפירה. אמר רב הונא: כל אחד ואחד מאיתנו - אלף משמאלו, ורבבה מימינו. אמר רבא: אותו הדוחק שמצוי בכלה - [נובע] מהם; אותן ברכיים שמתעייפות - מהם; אותם בגדי חכמים שמתבלים - מהחיוך שלהם; אותן רגליים שנפצעות - מהם. כל מי שרוצה לדעת אותם, יביא אפר מנופה, ויפזר מסביב למיטתו - ובבוקר יראה מעין רגלי תרנגול. כל מי שרוצה לראות אותם, יביא שלייה של חתולה שחורה, בת חתולה שחורה, בכורה בת בכורה. וישרוף אותה באש, ויטחן אותה, וישים בעיניו ויראה אותם...

Dennis Duling, Testament of Solomon: A New Translation and Introduction, in: The Old Testament Pseudepigrapha 1, (Doubleday, 1983) pp. 964-965

[שלמה חוקר את מלך השדים בעל זבול] שאלתי את השד אם יש שדים נשיים. כשהוא ענה שיש, אמרתי שברצוני לראות אחת כזו. בעל זבול הלך והראה לי את אונוסקליס, שהיתה לה צורה יפה מאוד. הגוף שלה היה של אישה עם גוון עור בהיר, אבל הרגליים שלה היו של פרד.

בבלי, גיטין סח ע"ב

שלחו למלכות: האם המלך בא אצלכן?
[ענו:] כן, הוא בא.
שלחו להן: בידקו ברגליו.
שלחו המלכות להם: בגרביים הוא בא.
והוא תובע אותן לתשמיש בזמן נידתן. והוא תובע גם כן אותה, את בת שבע אימו.

שיר השירים רבה א, י

הרבה לו נשים שנאמר: "והמלך שלמה אהב נשים נכריות רבות ואת בת פרעה וגו'..." מן הגוים אשר אמר ה' אל בני ישראל לא תבאו בהם והם לא יבאו בכם וגו' (מלכים א יא, א).
רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר כתיב גם אותו החטיאו הנשים הנכריות. מלמד שהיה בועלן כשהן נדות - ולא היו מודיעות אותו.

בבלי, גיטין סח ע"ב

הביאו לשלמה, ונתנו לו חותם ושלשלת שחקוק עליה שם.
כאשר נכנס, ראה אותו, [ו] ברח.
ואפילו כך, היה מפחד ממנו.

ולזה הכוונה במילים: "הנה מטתו שלשלמה ששים גברים סביב לה מגברי ישראל כלם אחזי חרב
מלמדי מלחמה איש חרבו על ירכו מפחד בלילות" (שיר השירים ג, ז - ח).

רב ושמואל:

אחד אמר – מלך, והדיוט.

ואחד אמר – מלך, והדיוט, ומלך.

בראשית רבה ט, ז

"והנה טוב מאוד" (בראשית א, לא) זה יצר רע!

וכי יצר הרע טוב מאוד? אתמהא?!

אלא שאילולי יצר הרע לא בנה אדם בית,

ולא נשא אישה,

ולא הוליד...

שיעור 5 פגישה בלז: שלמה ומלאך המוות

בבלי, עבודה זרה כ"ב

אמרו עליו על מלאך המוות שכולו מלא עינים.
בשעת פטירתו של חולה עומד מעל מראשותיו, וחרבו שלופה בידו וטיפה של מרה תלויה בו.
כיון שחולה רואה אותו מזדעזע, ופותח פיו, וזורקה לתוך פיו.
ממנה מת, ממנה מסריח, ממנה פניו מוריקות.

איכה רבה א, כט

ר' יוחנן אומר: "כולו מלא עינים קליפות קליפות ושערות שערות".
ורבי שמעון בן לקיש אומר: "עין אחת נתונה על לבו, וכל מי שרואה אותו נופל ומת.
ומעשה בחסיד אחד שראה אותו ונפל על פניו ומת".
שמואל [הקטן] ראה אותו ולא נפל. אמר: "עכן בית".

William Somerset Maugham, The Collected Plays - Vol.3

(תרגום המרצה לעברית), pp. 298 (William Heinemann, 1923)

סוחר מבגדאד שולח את משרתו לשוק לקניות, המשרת חוזר חיוור ורועד מפחד. הסביר המשרת לסוחר שבשוק הוא פגש את המוות מחופש לאישה וזה נתן בו מבט מאיים. המשרת מתחנן לאדונו שיתן לו סוס והוא ימלט לסאמרא המרוחקת, שם בוודאי המוות לא ימצא אותו. הסוחר משאיל למשרתו את הסוס וזה רוכב צפונה לסאמרא, מהר ככל האפשר. בינתיים הולך הסוחר לשוק מוצא את המוות ושואל אותו "מדוע נתת מבט מאיים במשרתי הבוקר?" "זה לא היה מבט מאיים", עונה המוות, "זה היה מבט של הפתעה. הופתעתי לראות את המשרת בבגדאד, כשיש לי פגישה איתו הערב בסאמרא".

בבלי, סוכה נג"א

אמר ר' יוחנן: רגלי בן אדם ערבות לו ולמקום שהוא מתבקש הן מובילות אותו.
אלה שני הכושים שהיו עומדים לפני שלמה,
'אליחורף ואחיה בני שישא' (מלכים א' ד, ג),
היו סופרים של שלמה.

שמואל ב ח, 17

וַיִּדְוֹק בֶּן אַחִיטוֹב וְאַחִימֶלֶךְ בֶּן אֲבִיתָר כֹּהֲנִים וּשְׂרָיָה סוֹפֵר

שמואל ב כ, 25

ושיא וישא ספר וצדוק ואביתר כהנים

דברי הימים א יח, 16

וצדוק בן אחיטוב ואביתר בן אביתר כהנים וישא סופר

מלכים א ד, 3

אליהררף ואחיה בני שישא

בבלי, סוכה נג ע"א

יום אחד הוא [שלמה] ראה את מלאך המוות שהיה עצוב.
שאל אותו: למה אתה עצוב?
אמר לו: כי דורשים ממני הכושים שיושבים כאן.
מסרו אותם לשעירים [שדים] ושלחו אותם לעיר לזו.

ויקרא טז, 8-26

ונתן אהרן על שני השעירים גרלות גורל אחד לה' וגורל אחד לעזאזל... והשעיר אשר עלה עליו הגורל לעזאזל יעמד חי לפני ה' לכפר עליו לשלח אתו לעזאזל המדברה... וסמך אהרן את שתי ידיו על ראש השעיר החי והתודה עליו את כל עוונות בני ישראל ואת כל פשעיהם לכל חטאתם ונתן אתם על ראש השעיר ושלח ביד איש עתי המדברה. ונשא השעיר עליו את כל עונותם אל ארץ גזרה ושלח את השעיר במדבר... משלח את השעיר לעזאזל יכבס בגדיו ורחץ את בשרו במים ואחרי כן יבוא אל המחנה.

ויקרא רבה יח, א, א (מהדורת מרגליות, עמ' שצד)

אדריינוס, שחיק עצמות, שאל את ר' הושע בן חנניה.
אמ' לו: מאיכן הקב"ה מציץ את האדם לעתיד לבוא?
אמ' לו: מלוז של שדרה...
הביאו אותה לפניו.
נתנו במים ולא נמחה, טחנו בריחים ולא נטחנו, נתנו באש ולא נשרף, נתנו על הסדן התחיל מקיש עליו בפטיש, נחלק הסדן ונבקע הפטיש, ולא הועיל ממנו כלום.

בבלי, סוטה מו ע"ב

'ויראו השומרים איש יוצא מן העיר ויאמרו לו הראנו נא את מבוא העיר ועשינו עמך חסד', וכתוב:
'ויראם את מבוא העיר' (שופטים א, כד)
ומה חסד עשו עמו? שכל אותה העיר הרגו לפי חרב, ואותו האיש ומשפחתו שלחו - 'זילך האיש ארץ החתים, ויבן עיר, ויקרא שמה לזו - היא שמה עד היום הזה' (שופטים א, כו).

...היא לזו שבא סנחריב ולא בבלה, נבוכדנצר ולא החריבה, ואף מלאך המות אין לו רשות לעבור בה.
אלא זקנים שבה, בזמן שדעתן קצה עליהן, יוצאין חוץ לחומה, והן מתים...

בבלי, סוכה נג ע"א

כאשר הגיעו לעיר מתו [בחלק מכתבי היד: כאשר הגיעו לשער העיר מתו].
למחרת ראה [שלמה] את מלאך המוות שהיה צוחק.
שאל אותו: למה אתה צוחק?
אמר לו: למקום שממנו נדרשתי לקחת אותם לשם שלחתם!

בבלי, סוכה נג ע"א

פתח שלמה ואמר: רגלי בן אדם ערבות לו, ולמקום שהוא מתבקש הן מובילות אותו.

